Universiteit Antwerpen

OASeS - WERKDOCUMENT

GEWIKT EN GEWOGEN: SCHOOLKEUZE TUSSEN PRINCIPE EN FEITEN

Werktekst LOP Basis Antwerpen
Werkgroep Oud-Borgerhout.
25/08/2005

Isabelle Pannecoucke

OASES – Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad
Universiteit Antwerpen – Stadscampus

p/a Sint-Jacobstraat 2, 2000 Antwerpen tel: 03-275.53.53 fax: 03-275.57.99
url: www.ua.ac.be/oases mail: oases@ua.ac.be

INHOUDSTAFEL

INLEIDEND 1

1. WAT IS VAN BELANG BIJ HET KIEZEN? 1

1.1. Demografische ontwikkelingen en woonsegregatie 2
1.2. Sociaal (en etnisch) gemotiveerde schoolkeuze van ouders 5

2. HOE WORDT GEKOZEN? 9

3. WAT LEREN WE HIERUIT? 10

BIBLIOGRAFIE 12

INLEIDEND

In Vlaanderen beschikken ouders grotendeels over de vrijheid om een school voor hun kinder(en) te kiezen. Anders dan in veel andere landen, wordt de schoolkeuze in Vlaanderen in principe niet of nauwelijks gehinderd door schooldistricten of andere beperkingen.

Deze bijdrage concentreert zich op de overwegingen waardoor ouders zich laten leiden bij de keuze van een basisschool. Hoewel iedere ouder op een bepaald moment moet beslissen welke school zijn kind zal frequenteren, is (systematisch en uitgebreid) onderzoek naar de manier waarop ouders kiezen en naar de motiveringen die schuil gaan achter de schoolkeuze in Vlaanderen nihil. We zijn dan ook genoodzaakt om de grens over te steken en we zullen in hoofdzaak Nederlandse onderzoeksresultaten weergeven. Deze paper is opgebouwd uit drie delen. Nadat we ruim aandacht schenken aan de schoolkeuzemotieven gaan we in het tweede deel in op het keuzeproces zelf. In het laatste hoofdstuk schrijven we enkele aandachtspunten met betrekking tot de schoolkeuze neer.

1. WAT IS VAN BELANG BIJ HET KIEZEN?

Terwijl (in stedelijke gebieden) de kinderdagverblijven veelal een grote diversiteit van peuters en kleuters opvangen, tekenen de basisscholen een selectiever publiek op. De kans dat ouders een kinderdagverblijf-om-de-hoek kiezen, is groter dan de kans dat ze een school-om-de-hoek selecteren. Deze vaststelling geeft onder meer aan dat de factor nabijheid niet het enige element is dat meespeelt bij de keuze van een school. De verdeling van groepen van leerlingen over scholen enkel en alleen toeschrijven aan geografische en demografische factoren doet dan ook de werkelijkheid onrecht aan. Indien nu de samenstelling van de leerlingenpopulatie van scholen niet overeenstemt met de spreiding van de overeenkomstige bevolkingsgroepen in de buurt spreken we over een ongelijke verdeling of segregatie in het onderwijs (Driessen, e. a., 2003: 78). In het licht van discussies omtrent concentratiescholen, segregatie is het dan ook van belang om te kijken of ouders met verschillende achtergronden andere schoolkeuzepatronen uittekenen.

Het schoolkeuzeonderzoek toont meestal een waaier van motieven aan die een rol spelen bij de keuze van een school. Afhankelijk van de bestudeerde populatie (leerlingen in het basis- of secundair onderwijs) en de locatie wint het ene motief boven het andere. Opdat we door de bomen het bos niet meer zouden zien, verdelen we de verschillende elementen op in grofweg twee groepen. Hoewel elke opdeling arbitrair is, menen we dat het interessant is om een onderscheid te maken tussen enerzijds factoren gerelateerd aan demografische ontwikkelingen en woonsegregatie en anderzijds elementen binnen de sociaal gekleurde schoolkeuze.

Bij deze laatste primeren sociologische factoren boven ruimtelijke (Peleman, 1997). De twee onderscheiden groepen sluiten elkaar weliswaar niet uit maar zijn in min of meerdere mate complementair.

1.1. Demografische ontwikkelingen en woonsegregatie

Als we de ruimtelijke dynamiek van bevolkingsgroepen bekijken, krijgen we niet enkel een zicht op de maatschappelijke structuur. Het biedt ons ook een inzicht in de relatie tussen woon- en onderwijssegregatie (Karsten, e. a., 2003: 35). Op beide terreinen (huisvesting en onderwijs) is het overheidsoptreden altijd vrij gering geweest: vrije woonkeuze en vrije schoolkeuze vormen immers belangrijke uitgangspunten van het beleid. Allereerst gaan we in op de dimensie huisvesting om vervolgens de link te leggen met onderwijs. Dat 'het waar wonen' en 'het waar schoollopen' niet losstaan van elkaar verduidelijken we door in te gaan op onderzoeksresultaten met betrekking tot de schoolkeuze.

Van woonsegregatie…

De woningmarkt bestaat uit verschillende deelmarkten of woningmarktsegmenten (zoals de koopsector, de private en de sociale huursector) die min of meer ruimtelijk van elkaar gescheiden zijn (De Decker, 2004: 94). Zo vallen een aantal centraal-stedelijke buurten op door hun relatieve hoge concentratie van oude, kleine, weinig comfortabele woningen (De Decker & Kesteloot, 1994). De gezinnen die zich definitief willen vestigen in een zelf gebouwde of gekochte eigendomswoning moeten bijna noodgedwongen de centrale stad verlaten omwille van de afwezigheid van een aan de gezinssituatie aangepast aanbod of omdat de betere centraal gelegen woningen zeer duur zijn (De Decker, 1999). In (vooral de oudere buurten van) de kernstad blijven huishoudens achter die omwille van hun inkomen, gezinssituatie of een combinatie van beide geen andere keuze hebben dan de slechte woonkwaliteit te ondergaan (Pannecoucke, e. a., 2003: 245) (voor cijfermateriaal voor Antwerpen verwijzen we naar de gegevens en kaarten van de Databank Sociale Planning Antwerpen, http://www.dspa.be/new/#).

Kortom, personen en gezinnen worden over de ruimte verspreid en dit vooral in functie van wat ze aan wonen kunnen spenderen. De beperkte mogelijkheden waarover sommige huishoudens beschikken, kunnen de urbaan geconcentreerde woonpatronen verklaren. Een lage opleiding en een hiermee samenhangend slechtere arbeidsmarkt- en inkomenspositie leiden ertoe dat slechts een klein, selectief deel van de woningvoorraad, zoals goedkope huurwoningen, bereikbaar is. Terwijl vermogende huishoudens verhuizen naar en wonen in de suburbane gebieden en verkavelingen (onder meer door het aanmoedigen van eigendomsverwerving door de overheid) zullen lage inkomensgroepen en etnische minderheden in de stadscentra achterblijven (Meert, e. a., 2002: 22-23).

Hoewel sociaal-economische en financiële omstandigheden het meeste van de gedwongen ruimtelijke concentratie in steden verklaren, grijpt er ook vrijwillige concentratie van bevolkingsgroepen plaats (Karsten, e. a., 2003: 38). Bijvoorbeeld hebben bepaalde allochtonen een voorkeur om bij elkaar te wonen vanwege de voordelen die het wonen in concentratiewijken oplevert, zoals de aanwezigheid van etnisch-specifieke voorzieningen.

… naar schoolsegregatie

Omwille van de specifieke sociaal-economische ruimtelijke verdeling van de huishoudens is de bereikbaarheid tot (kwaliteitsvolle) scholen niet voor iedereen gelijk. Naast elementen zoals het gezinstype en de voorkeuren bepaalt vooral de klassenpositie (in hoofdzaak bepaald door de beroepspositie) de woonmogelijkheden. Diegenen met de minste middelen trekken aan het kortste einde en komen terecht in buurten waar niet alleen de woningen slecht zijn maar waar ook de onderwijskwaliteit relatief slechter scoort.

Segregatie binnen het onderwijs heeft op dergelijke manier dan ook een duidelijke geografische component. Bijvoorbeeld bieden kaarten met de spreiding van de schoolgaande (allochtone) kinderen een eerste indicatie van (etnische) segregatie. Onder meer de voortgaande immigratie (door gezinshereniging) en de relatief hoge geboortecijfers onder niet-westerse allochtonen resulteren in een sterkere aanwezigheid van allochtone kinderen in bepaalde stadsdelen. Zo begint etnische segregatie in het onderwijs bij het gesegregeerd wonen. Schoolkeuzeonderzoek toont immers aan dat een goede bereikbaarheid van de school een belangrijk element is in het keuzeproces.

38% van de Vlaamse ouders stelt expliciet dat de afstand een sterke tot zeer sterke rol speelde bij de keuze van een lagere school (Creten, e. a., 2000). Dit percentage neemt echter toe wanneer de onderzoekers de gegevens over de afstand tot de effectief gekozen school analyseerden. De analyse gaf aan dat de meeste ouders kiezen voor een nabijgelegen en/of goed bereikbare school: ruim 60% van de kinderen loopt op ten hoogste twee kilometer van huis school en bijna driekwart op hoogstens drie kilometer. Creten e.a. (2000) omschrijven de geografische nabijheid en bereikbaarheid van de school als een automatische ‘rem’ op de keuzemogelijkheden van de ouders. Gelijkaardige bevindingen vinden we in een onderzoek naar het schoolkeuzeproces van Amsterdamse ouders. ten Broeke e.a. (2004) stelden vast dat de meeste ouders (zowel autochtoon als allochtoon) het element van nabijheid van de school als één van de belangrijkste motieven om voor een school te kiezen beschouwen.

Hoewel het element van afstand, bereikbaarheid een rol speelt in het keuzeproces (omwille van de kost en het gemak) is het niet absoluut. Wanneer een school een bepaalde aantrekking uitoefent omwille van de voordelen die deze biedt ten opzichte van een alternatieve, goed bereikbare school zullen de meeste ouders manieren vinden om de afstand te overbruggen (Bagley, e. a., 2001: 320). Zo ook

wordt het uitgangspunt dat een school zo dicht mogelijk bij huis zou moeten liggen, verlaten als de school in de ogen van de ouders een te groot aantal allochtone leerlingen telt (ten Broeke, e. a., 2004): tweederde van de respondenten geeft aan dat een percentage allochtonen op de scholen in de nabije omgeving hoger dan 50% een reden is om uit te wijken naar een school buiten de buurt. Het probleem van 'zwarte' scholen stipten in belangrijke mate autochtone ouders aan. Creten e.a. (2000) stelden bij de meeste van hun respondenten vast dat de afwegingen met betrekking tot de nabijheid en bereikbaarheid van een school ondergeschikt worden bevonden ten opzichte van overwegingen in verband met de kwaliteit of levensbeschouwelijke werking van de school.

Dit geeft aan dat bijvoorbeeld de interpretatie van concentratiescholen enkel en alleen als een onvermijdelijk gevolg van de geconcentreerde huisvesting van vreemdelingen eenzijdig is. Dergelijke zienswijze gaat voorbij aan de complexe processen die leiden tot het ontstaan van deze scholen en staat zelfs een doeltreffende oplossing in de weg (Peleman, 1997: 307). Peleman oordeelt dan ook dat geconcentreerde huisvesting maar een klein deel van de verklaring biedt en dat andere, eerder subjectieve, factoren op de voorgrond treden. Voor Antwerpen stelde Peleman (1997) vast dat zowel bij de kleuter- als bij de lagere scholen in de kernstad slechts 1 school meer dan 50% Marokkaanse en Turkse kinderen in haar rekruteringsgebied had. Ze stelt dan ook dat op de scholen veel meer Turkse en Marokkaanse kinderen zitten dan dat er in het theoretische rekruteringsgebied[1] wonen. Ook Mahieu (1998-99: 29) nuanceert het belang van demografische en geografische factoren. Hoewel de terugloop van het aantal autochtone leerlingen en de gedeeltelijke compensatie door de toename migrantenleerlingen reëel is en dat woonconcentratie een rol speelt, stelt hij dat deze elementen gerelativeerd dienen te worden. Mahieu meent dat onder meer het feit dat bepaalde scholen (periferie- als centrumscholen) vaak een zeer groot rekruteringsgebied kennen, aantoont dat voor autochtone leerlingen de school-om-de-hoek geen vanzelfsprekendheid is. Wat ouders verder in overweging nemen bij hun schoolkeuze stippen we aan in de volgende paragraaf.

[1] Peleman hanteert voor rekruteringsgebieden het volgende principe. Ze stelt de concentratieschool gelijk aan het middelpunt. De binnenste cirkel geeft het woongebied rond de school aan met evenveel kinderen als de capaciteit van de school. In het geval de school een buurtschool zou zijn, zouden deze kinderen allemaal die school bezoeken. Het percentage Turken en Marokkanen van de school zou dan gelijk zijn aan dat van het theoretisch rekruteringsgebied. Wanneer een school meer Marokkaanse en Turkse kinderen telt dan dat er in dit gebied wonen, haalt ze deze leerlingen dus van verder weg. Het feitelijke rekruteringsgebied komt dan overeen met de tweede cirkel.

1.2. Sociaal (en etnisch) gemotiveerde schoolkeuze van ouders

Een waaier aan schoolkeuzemotiveringen

De motiveringen die we terugvinden in het schoolkeuzeonderzoek zijn ruwweg tweedelig: enerzijds worden onderwijskundige motieven en anderzijds niet-onderwijskundige argumenten aangehaald[2].

Veralgemenend hebben de onderwijskundige redenen te maken met, het moeilijk definieerbare begrip, kwaliteit. Het concept is moeilijk te omschrijven omdat de invulling van het concept immers verandert onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen en als gevolg van het gevoerde publieke debat hieromtrent (Vogels, 2004: 4). We vermoeden dat evoluties in sociaal-culturele kenmerken van gezinnen de wensen van ouders ten aanzien van de school en hun aspiraties ten aanzien van het onderwijs hebben gewijzigd. Voorbeelden van ontwikkelingen zijn het stijgende opleidingsniveau van ouders, het kleinere aantal kinderen, het veel meer buitenshuis werken door beide ouders en de daarmee toegenomen koopkracht. 'Kwaliteit' is volgens Herweijer en Vogels (2004: 80) een verzamelterm voor de geformuleerde onderwijsdoelstellingen, kenmerken van het onderwijsproces, de met de kinderen behaalde resultaten, de kwaliteit van het gebouw en van de leermiddelen. Anderen verwijzen ook nog naar de sfeer binnen de school, de mate van aandacht voor elk kind afzonderlijk en de naam van de school. Vogels (2004: 5) reduceert de kwaliteitskenmerken tot de kwaliteit van de input (het gebouw, personeel, leermiddelen); de kwaliteit van het proces (zoals de breedte van het vormingsaanbod, de didactische aanpak, het pedagogische klimaat) en de kwaliteit van de output (de leerprestaties).

Niet-onderwijskundige argumenten verwijzen eerder naar populatiekenmerken zowel van de leerlingen als van hun ouders. Wanneer ouders dergelijke motieven aanhalen, verwijzen ze naar het milieu waar de meeste leerlingen in opgroeien, naar de ouders als een zelfde soort mensen, naar de richting van de school (katholiek, openbaar, islamitisch), naar de mogelijkheid om in contact te komen met verschillende culturen, naar het verkregen advies hieromtrent van vrienden en bekenden alsook naar de aanwezigheid van naschoolse activiteiten.

Ook hier is de opdeling niet absoluut, de twee soorten motieven (onderwijskundig en niet-onderwijskundig) sluiten elkaar niet uit. Zo functioneert de specifieke samenstelling van de leerlingenpopulatie, met andere woorden het selectieve karakter van de school ook als een indirecte maat voor kwaliteit (Gorard, 1999: 32). Vaak wordt het selectieve karakter gerelateerd met bekwaamheid van de leerlingen en van het onderwijzend personeel. Er kan een selectie zijn op basis

[2] Deze indeling vinden we ook in Driessen, e.a. (2003).

van sociaal-economische status, geslacht, religie, sociale achtergrond en etniciteit.

Een verscheidenheid in de ouders

Welk schoolkeuzemotief dat aangehaald wordt en door wie vindt gedeeltelijk zijn oorsprong in de ongelijke achtergronden van de ouders. Ouders zijn immers niet gelijk omdat ze verschillende sociaal-economische posities innemen, een andere etnische herkomst en levensbeschouwelijke achtergrond hebben. Verder ontstaan hun schoolkeuzemotieven ook tegen de achtergrond van hun algemenere opvoedingsoriëntaties: wat ouders belangrijk vinden in de opvoeding proberen ze te vertalen naar ideeën over wat wel en wat niet belangrijk is in het onderwijs. Hoger opgeleide ouders hechten meer belang aan autonomie, zelfbepaling en onafhankelijkheid (Kohn, 1969). Lager opgeleide ouders leggen in de opvoeding van hun kinderen meer nadruk op conformisme, het zich schikken naar de door de omgeving gestelde eisen.

Terecht merken Herweijer en Vogels (2004: 89) op dat niet enkel ouders verschillen naar levensbeschouwing, etnische herkomst en sociaal-economische status. Ook scholen differentiëren zich op deze dimensies en stemmen hun onderwijs ten dele af op hun leerlingenpopulatie. Volgens Jungbluth (2003) werkt de sociaal-economische en etnische differentiatie tussen scholen als een self-fulfilling prophecy. Scholen met veel kansarme leerlingen stellen lagere verwachtingen en standaarden waardoor hun aantrekkelijkheid voor 'kansrijke' groepen afneemt. Door het toespitsen op de onderwijsbehoeften van achterstandsleerlingen bieden de betrokken scholen weliswaar een zo adequaat mogelijk aanbod aan maar werken tegelijkertijd de segregatie in de hand door een specifieke profilering.

De diversiteit nader bekeken

In wat volgt gaan we dieper in op enkele van de aangestipte schoolkeuzemotieven (zoals kwaliteit, levensbeschouwing) en verliezen hierbij de verschillen tussen oudercategorieën niet uit het oog. In de context van gelijke onderwijskansen een belangrijk aandachtspunt aangezien de keuze van een bepaalde basisschool door sommige middenklasse ouders beschouwd kan worden als de eerste beslissing van verschillende strategische beslissingen in de uitbouw van de schoolcarrière van hun kinderen (Ball, e. a., 1995: 68). Bijvoorbeeld zoeken steeds meer hoopopgeleide ouders naar basisscholen die naar hun indruk de beste kansen bieden en kijken hiervoor naar de uitstroommogelijkheden aan het einde van de basisschool (Karsten, e. a., 2003: 99).

Vele ouders zoeken naar een school waar ze een bepaalde balans tussen instrumentele, academische kenmerken en persoonlijke, sociale karakteristieken terugvinden (Bagley, e. a., 2001: 320). De sfeer op een school blijkt een belangrijk motief te zijn om voor een bepaalde school te kiezen (ten Broeke, e. a., 2004).

Aspecten die de schoolsfeer bepalen zijn de omgangsvormen tussen leerlingen en leerkrachten onderling en tussen leerling en leerkracht, alsook het al dan niet verzorgde karakter van het schoolgebouw en de veiligheid in en rond de school.

Vooral in de basisschool blijkt dit belangrijk te zijn. Dit weerspiegelt zich onder andere in de invulling van het aspect 'kwaliteit'. Inzake kwaliteit stellen Creten e.a. (2000) vast dat kwaliteit op een basisschool in de eerste plaats geassocieerd wordt met een kindgericht (eerder dan leerstofgericht), zorgzaam opvoedingsklimaat waarbij grote aandacht geschonken wordt aan het welbevinden van de kinderen en het leren samenwerken en respectvol omgaan met elkaar. Deze elementen blijken als expliciet keuzemotief het hoogst gerangschikt: ruim de helft van de ouders stelt dat het opvoedingsklimaat in de school voor hen van doorslaggevend belang was bij de schoolkeuze. Veel minder worden elementen als een 'goede discipline' en 'grote nadruk op leren lezen, schrijven en rekenen' positief geassocieerd met kwaliteit. Kortom, in het basisonderwijs wordt kwaliteit in eerste instantie geassocieerd met een kindvriendelijk opvoedingsklimaat en in twee instantie met een gerichtheid op sterke cognitieve prestaties. Doch is dit uitgesprokener voor hoogopgeleide ouders dan voor laagopgeleide ouders. Laatstgenoemden hechten meer belang aan het leren lezen, schrijven en rekenen. In de diepte-interviews gaven ouders met een lage opleiding aan dat ze het belangrijker vinden dat hun kinderen goed studeren zodat zij het verder zouden kunnen schoppen in het leven. Hoger opgeleide ouders daarentegen stellen het belang van sociale ontwikkeling van hun kind voorop. Verder blijkt uit de onderzoeksresultaten van Creten e.a. dat kleinschaligheid licht negatief gerelateerd is met kwaliteit en dat ouders ook relatief veel belang hechten aan een competente directie en aan het aanbod van volledig lager onderwijs op de school.

Ook Herweijer en Vogels (2004: 90 - 91) stellen vast dat lager opgeleide ouders meer nadruk leggen op prestaties dan hoger opgeleide ouders die meer belang hechten aan een brede, kindgerichte aanpak. Ze interpreteren het verschil in nadruk op prestaties als een reactie op het feit dat de feitelijke leerprestaties van kinderen samenhangen met hun milieu van herkomst (hoe hoger opgeleid de ouders, hoe groter de kans op betere leerprestaties). Voor hoger opgeleide ouders is onderwijssucces bijna een vanzelfsprekendheid wat ruimte in hun beleving creëert voor ontplooiing op een breder terrein en voor het centraal stellen van de behoeften van hun kind. Lager opgeleide ouders daarentegen vinden het belangrijk dat de basisschool prestaties sterk benadrukt omdat voor hun kinderen slagen op school minder evident is. Omdat ze de waarde van het onderwijs erkennen, stellen ze een goede voorbereiding door het onderwijs voorop. Dat de school hierbij niet altijd rekening houdt met de eigenheid van het kind is voor hen minder prioritair[3].

In het schoolonderzoek komt ook het element 'levensbeschouwing' naar voor. Creten e.a. (2000) stelden vast dat (in de gesloten vraagstelling) 40% van de

[3] Het verschil in nadruk op prestaties ligt in lijn met de eerder vermelde verschillende opvoedingsoriëntaties.

ouders aanstipten dat de school tot een bepaald onderwijsnet diende te behoren[4]. De keuze voor een bepaald onderwijsnet blijkt bovendien samen te hangen met de sociale achtergrond van de ouders: hoger opgeleide ouders kiezen vaker voor het vrij onderwijs (vermoedelijk omdat hun indruk over de kwaliteit van dit onderwijstype beter is). Ouders die lager opgeleid zijn, kiezen eerder voor de andere netten. Waarschijnlijk wordt hun keuze mede beïnvloed door de aanwezigheid van een buitenschoolse opvang, de geringere kostprijs, het gratis busvervoer en het aanbieden voor warme maaltijden. De aanwezigheid van deze faciliteiten in het openbaar onderwijs maar vooral het feit dat dit onderwijstype een schoolbank aanbiedt aan elk kind, ongeacht zijn geloof of levensbeschouwing, zetten vele Turkse en Marokkaanse ouders aan om voor het openbaar onderwijs te kiezen (Herweijer & Vogels, 2004: 97). Deze ouders hechten immers veel waarde aan het motief 'de school houdt rekening met ons geloof' bij de schoolkeuze (Driessen, e. a., 2003: 84). Omdat ze veelal niet kunnen kiezen voor een school die uitgaat van hun eigen geloof stellen ze zich ook pragmatischer op: velen kiezen dan ook een school in de buurt (Herweijer & Vogels, 2004: 97). Naar etnische differentiëring stelden de onderzoekers vast dat ouders van Surinaamse of Antilliaanse herkomst en gemengde autochtone-allochtone ouderparen op vrij gelijkaardige gronden kiezen zoals autochtone ouders.

Een ander verschil tussen autochtone ouders en allochtone ouders, vooral die van Turkse of Marokkaanse herkomst, is de verschillende nadruk op de mogelijkheid om met verschillende culturen in aanraking te komen (Driessen, e. a., 2003; Herweijer & Vogels, 2004). Bijna 60% van Turkse en Marokkaanse ouders geeft aan dat dit motief een belangrijke of zeer belangrijke overweging was tegenover 15% van de autochtone ouders. Herweijer en Vogels (2004: 98) stellen dat bij de schoolkeuze autochtone ouders zich duidelijk niet laten leiden door het multiculturele ideaal.

Hoe het ook zij, we mogen niet uit het oog verliezen dat de algemene keuzemotieven die de ouders belangrijk achten, afgewogen moeten worden tegenover het feitelijk onderwijsaanbod in de regio. Creten e.a. (2000) stellen dat het de 'lokale' keuzemotieven, de motieven die tot stand komen op basis van het aanbod, de uiteindelijke schoolkeuze zullen sturen. De schoolkeuze blijft een contextueel gebonden keuze die plaatsgrijpt in confrontatie met het daadwerkelijk aanbod. Dit bleek ook in het onderzoek van Herweijer en Vogels (2004: 103). Terwijl de meeste ouders die op zoek zijn naar een basisschool in principe kwalitatieve overwegingen centraal stellen, blijken pragmatische overwegingen belangrijker te zijn als het op de uiteindelijke afweging tussen scholen aankomt: *'Onderwijsinhoudelijke en kwalitatieve overwegingen spelen uiteindelijk een veel bescheidener rol dan zou worden verwacht, gezien het eisenpakket waarmee de*

[4] Opmerkelijk met betrekking tot het belang dat aan levensbeschouwing gehecht wordt, de aard van de vraagstelling een rol speelt. Terwijl in de gesloten vragen 40% van de ouders het element levensbeschouwing aanstipte, wordt dit zelden vermeld bij de open vraagstelling.

ouders vooraf naar scholen kijken.' (Herweijer & Vogels, 2004: 88).

2. HOE WORDT GEKOZEN?

Afhankelijk van het belang dat ouders hechten aan onderwijskundige en niet-onderwijskundige motieven, zullen ze een keuze maken voor een specifieke school. Ze kunnen bij het maken van hun keuze een beroep doen op verschillende informatiekanalen. Voor het basisonderwijs stelde Vogels (2004: 39) vast dat Nederlandse ouders in eerste instantie vooral afgaan op de informatie die ze van andere ouders over de scholen hebben gekregen. Daarnaast is een bezoek aan scholen een frequent gebruikte informatiebron om tot een schoolkeuze te komen. Vogels (2004: 40-41) besluit dan ook dat bij de keuze van een basisschool ouders in grote meerderheid gebruik maken van kanalen waarbij ze zelf het initiatief over de informatieverzameling hebben. In mondelinge contacten kunnen ze immers de vragen stellen die zelf wensen en wanneer ze de school effectief bezoeken kunnen de ouders zelf de schoolsfeer aanvoelen. Wat het internet betreft, blijkt dat dit informatiekanaal slechts sporadisch wordt gebruikt en dan nog door een beperkte groep ouders (namelijk diegenen die een hogere sociaal-economische positie innemen) (Vogels, 2004: 55). Het onderzoek toonde verder nog aan dat als ouders informatie verzamelen tijdens het schoolkeuzeproces ze dit vaak op verschillende manieren doen (Vogels, 2004: 42). Bijvoorbeeld als ouders scholen bezoeken dan is de kans groot dat ze ook nog op een andere wijze informatie zullen inwinnen. Daarnaast bleek het niet-gebruik van informatie samen te vallen met een lagere sociaal-economische status en met een confessionele levensbeschouwing (Vogels, 2004: 42).

In het reeds vermelde schoolkeuzeonderzoek van Creten e.a. (2000) stelden de onderzoekers vast dat de keuze voor een lagere school vrij intuïtief en op grond van relatief weinig informatie gebeurt. Ouders vertonen weliswaar een voorkeur voor één of enkele scholen maar geven tegelijkertijd aan dat ze over weinig informatie beschikken van de andere scholen. Hun oordeel is dan ook niet ontstaan vanuit een systematisch inwinnen van informatie. Illustrerend hiervoor is dat ruim meer dan tweevijfde van de ouders zegt dat het gegeven dat hun kind daar reeds naar de kleuterschool ging een belangrijke rol speelde bij de keuze van een lagere school. Ook Kristen (2004: 24) stelde vast Duitse ouders bij hun keuze voor een basisschool zich veelal beperken tot een evaluatie van een beperkt aantal scholen of zelfs dat ze slechts één school overwegen.

In het eerder aangehaalde onderzoek bij Amsterdamse ouders schonken ten Broeke e.a. (2004) ook aandacht aan de timing van en de manier waarop het keuzeproces verloopt. Ze stelden vast dat ouders zich rond de derde verjaardag van hun kind op een basisschool beginnen te oriënteren. Hoewel het slechts om een verschil van enkele maanden gaat, stellen ze tevens vast dat hoger opgeleide ouders het oriëntatieproces eerder starten dan de lager opgeleide en allochtone

ouders. Naast een verschil in tijdstip loopt de wijze waarop ouders zich oriënteren ook uiteen. Laag opgeleide en allochtone ouders stellen zich passiever op in het zoekproces: ze zijn minder goed op de hoogte van de mogelijkheden om aan informatie te komen en ze laten zich vooral leiden door de adviezen van familie en mensen in hun nabije omgeving. Hoger opgeleide ouders gaan dan eerder actief op zoek naar informatie. De manier van zoeken beïnvloedt ook de mate van tevredenheid: naarmate ouders actiever zijn geweest in het zoekproces zijn ze meer tevreden over hun uiteindelijke keuze.

3. WAT LEREN WE HIERUIT?

In tegenstelling tot het secundair onderwijs heeft het basisonderwijs een minder selectief karakter. Ongeacht verschillen in aanleg en achtergrond heeft iedereen formeel dezelfde kerndoelen (Karsten, e. a., 2003: 81). Bovendien wordt de basisschool in hoofdzaak ook gezien als een buurtschool. In realiteit stellen we echter vast dat de basisschool niet altijd de buurt weerspiegelt qua samenstelling, een gegeven dat wijst op het bestaan van schoolkeuzeprocessen. In het begin van deze paper stelden we dat in Vlaanderen ouders over de vrijheid beschikken om een bepaalde school te kiezen. Doch kent dit kiezen bepaalde grenzen, grenzen gevormd de achtergrond van de ouders. Naargelang hun achtergrond zullen ze bij de schoolkeuze andere motieven aanstippen of meer belang hechten aan andere redenen.

Het precies ontrafelen van schoolkeuzemotieven is moeilijk en dit om velerlei redenen. Zoals het overzicht van verschillende onderzoeksresultaten aangeeft, speelt een veelheid aan factoren in het schoolkeuzeproces. Mahieu (1998-99: 30) stelt dat de schoolkeuzemotieven van de ouders een mix zijn van percepties inzake ‘kwaliteit’, bereikbaarheid (veiligheid én afstand), onderwijskundige inkapseling (inrichtende macht, link met kinderdagverblijf of secundaire school, opvoedingsproject, voor- en naschoolse opvang, …), het materiële kader én de identificatie met de sociaal-culturele kenmerken van de (ouders van de) schoolbevolking. Dit laatste beïnvloedt rechtstreeks het schoolkeuzeproces waarbij mond-tot-mondreclame grote invloed heeft. Bijvoorbeeld is de naam of de reputatie van de school niet altijd gebaseerd op feiten of op eigen ervaringen. Veelal is de perceptie gegroeid via face-to-face contacten met familie, vrienden (Bagley, e. a., 2001: 319). Uiteindelijk is de samenstelling van een bepaalde school de resultante van een combinatie van demografische factoren/bevolkingskenmerken van de buurt (in- en uitstroom van bepaalde groepen) én het schoolkeuzegedrag (autochtone ouders die de school gaan mijden, allochtone ouders die de school juist aantrekkelijk vinden) én het profileringgedrag van de scholen zelf.
Daarenboven is het verkrijgen van ongekleurde informatie over de schoolkeuze van ouders niet eenvoudig (Peleman, 1997). Bijvoorbeeld willen vele autochtone ouders niet de indruk wekken xenofobe motieven te hebben.

Doch is informatie inwinnen over het hoe en het waarom van het keuzeproces belangrijk willen we gelijke kansen voor ieder kind in het onderwijs bewerkstelligen. Kinderen van laaggeschoolde ouders ondervinden immers op school vele hindernissen (Deleeck, e. a., 1983; Nicaise, 1996; Pelleriaux, 2001; Tan, 1998) en hun ontwikkelingskansen worden nog eens extra belemmerd door een ongelijke verdeling over de scholen. Het ontstaan van scholen met een verschillende populatie wordt in de hand gewerkt door een differentiatie naar sociaal-economische kenmerken, naar levensbeschouwing en etnische achtergrond bij de schoolkeuze.

Belangrijk bij de analyse van de schoolkeuzemotieven is dat we niet enkel en alleen vragen naar het waarom men voor een bepaalde school gekozen heeft. Ook bijvoorbeeld vragen naar het waarom niet kiezen voor de andere school in de buurt biedt informatie. Negatieve schoolkeuzemotieven zijn immers ook elementen die meespelen tijdens het keuzeproces (Karsten, e.a., 2002: 80). Vooral in een beleidscontext die het falen van bepaalde scholen beklemtoont, zal de afwijzing van bepaalde scholen een relevante factor zijn in de schoolkeuze volgens Bagley e.a. (2001: 309).

Daarnaast dienen we ons niet te beperken tot de ouders. Ook directies vormen een belangrijke informatiebron: ze zijn heel goed op de hoogte van de schoolkeuzepatronen en hebben een adequaat beeld over het imago van de eigen school als van de andere scholen (Herweijer & Vogels, 2004: 100; Karsten, e.a., 2002: 25 ev.).

Een ander aandachtspunt bij het inwinnen van informatie omtrent de schoolkeuze is dat dit proces benaderd wordt in zijn lokale context. Hoewel algemene principes van schoolkeuze optreden, zijn de dynamieken lokaal en specifiek (Ball, e. a., 1995: 53). Het schoolkeuzeproces is niet alleen complex maar ook sterk gelokaliseerd: de verschillende aangehaalde motiveringen (zoals de bereikbaarheid van de school, de schoolsamenstelling, de schoolomgeving en de reputatie van de school) zullen naargelang de bestudeerde regio of buurt verschillen qua belangrijkheid (Bagley, e. a., 2001: 313).

Hoewel we bedenkingen formuleerden met betrekking tot het concept ‘kwaliteit’ tonen de aangestipte studies aan dat de meeste ouders duidelijk voor kwaliteit kiezen. Objectieve informatie hieromtrent is eerder schaars. Een manier om dit tekort op te vangen zien Creten e.a. (2000) in een beter gebruik van de doorlichtingsverslagen van de inspectie.

Belangrijk is ook dat er een kanteling komt in het denken over segregatie in het onderwijs. Door de nadruk op de negatieve invloed van segregatie op de onderwijskansen van (allochtone) kansarme leerlingen, wordt over het hoofd gezien dat ook andere bevolkingsgroepen evenzeer de aansluiting missen bij de huidige stedelijke samenleving (Karsten, e. a., 2003: 18). Denken we maar aan de ‘witte’ concentratiescholen (Mahieu, 1998-99).

BIBLIOGRAFIE

Bagley, C., Woods, P. A. & Glatter, R. (2001) 'Rejecting Schools: towards a fuller understanding of the process of parental choice', *School Leadership and Management* 21(3): 309-325.

Ball, S., J., Bowe, R. & Gewirtz, S. (1995) 'Circuits of schooling: A sociological exploration of parental choice of school in social class contexts', *Sociological Review* 43(1): 52-78.

Creten, H., Douterlugne, M., Verhaeghe, J. & e.a. (2000) *Voor elk wat wils: schoolkeuze in het basis- en secundair onderwijs*, Leuven: KUL, HIVA.

De Decker, P. (1999) 'De stadsmus raakt zelfs zijn bomen kwijt. Over de misnoegde stad', in N. Wiesbauer (ed) *De krant van Babel. Een docudrama in 6 brieven en 5 seizoenen*, Antwerpen: De Kersentuin, pp. 39-47.

— (2004) *De ondraaglijke lichtheid van het beleid voor de stad in Vlaanderen. Van geïndividualiseerd woonmodel tot stedelijke crisis: een sociologische analyse*, Politieke en Sociale Wetenschappen, Antwerpen: Universiteit Antwerpen, pp. 708.

De Decker, P. & Kesteloot, C. (1994) 'Ruimtelijke spreiding als maatschappelijke structurering: gemarginaliseerde bevolkingsgroepen gekneld op de stedelijke woningmarkt', in J. Vranken, D. Geldof & G. Van Menxel (eds) *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 1994*, Leuven/Amersfoort: Acco, pp. 136-153.

Deleeck, H., Huybrechs, J. & Cantillon, B. (1983) *Het Matteüseffect. De ongelijke verdeling van de sociale overheidsuitgaven in België*, Antwerpen: Kluwer.

Driessen, G., Doesborgh, J., Ledoux, G., van der Veen, R. & Vergeer, M. (2003) *Sociale Integratie in het Primair Onderwijs*, Amsterdam/Nijmegen: SCO-Kohnstamm Instituut/ITS.

Gorard, S. (1999) ''Well. That about wraps it up for school choice research': a state of the art review', *School Leadership and Management* 19(1): 25-47.

Herweijer, L. & Vogels, R. (2004) *Ouders over opvoeding en onderwijs*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Jungbluth, P. (2003) *De ongelijke basisschool*, Nijmegen: Instituut voor toegepaste sociale wetenschappen.

Karsten, S., Roeleveld, J., Ledoux, G., Felix, C. & Elshof, D. (2002) *Schoolkeuze in een multi-etnische samenleving*, Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen, pp. 122.

Karsten, S., Elshof, D., Felix, C., Ledoux, G., Meijnen, W., Roeleveld, J. & Schooten van, E. (2003) *Onderwijssegregatie in Amsterdam. Hoe staat het ervoor en wat willen en kunnen we eraan doen?*, Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

Kohn, M. L. (1969) *Class and Conformity. A study in values*, Chicago: University of Chicago Press.

Kirsten, C. (2004) 'School Choice and Ethnic School Segregation: Primary School Selection in Germany' *European Society or European Societies? EuroConference on the Causes and Consequences of Low Education in Contemporary Europe*, Spain, Granada, pp. 26.

Mahieu, P. (1998-99) 'Een leerling op vier. Een tussentijdse verkennende evaluatie van de eerste proefprojecten in het kader van de non-discriminativerklaring', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en –beleid* (1): 21-31.

Meert, H., De Rijck, T. & Bourgeois, M. (2002) *Omvang en ruimtelijk-economische dimensie van het grijze wooncircuit in Vlaanderen*, Leuven: KuL - ISEG.

Nicaise, I. (1996) *Poverty and Human Capital*, Leuven: Faculteit der Economische en Toegepaste Economische Wetenschappen.

Pannecoucke, I., De Decker, P. & Goossens, L. (2003) *Onderzoek naar de mogelijkheden voor de integratie van de particuliere huurmarkt in het Vlaamse Woonbeleid*, Antwerpen: UA - OASeS, pp. 283.

Peleman, K. (1997) 'Concentratiescholen of buurtscholen? De situatie in Antwerpen-kernstad', *Planologisch Nieuws* 17(4): 307-316.

Pelleriaux, K. (2001) *Demotie en burgerschap: de culturele constructie van ongelijkheid in de kennismaatschappij*, Brussel: VUB Press.

Reynders, T., Van Heddegem, I., Nicaise, I. & J. Van Damme (2004), *Longitudinaal onderzoek in het basisonderwijs. Oudervragenlijst schooljaar 2002-2003 (LOA-rapport nr.22)*, Leuven: Steunpunt 'Loopbanen doorheen Onderwijs naar Arbeidsmarkt', Cel 'Schoolloopbanen in het basisonderwijs' (SiBO).

Tan, B. (1998) 'Blijvende sociale ongelijkheden in het Vlaamse onderwijs' *CSB - berichten*, Antwerpen: UA - Centrum voor Sociaal Beleid, pp. 30.

ten Broeke, L., Bosveld, W., van de Kieft, M., Gerritsen, L., Koopman, C., Kuhnen, C. & Eijken, B. (2004) *Schoolkeuzemotieven. Onderzoek naar het schoolkeuzeproces van Amsterdamse ouders*, Amsterdam: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling - Gemeente Amsterdam.

Vogels, R. (2004) *Ouders bij de les. Betrokkenheid van ouders bij de school van hun kind*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.